

หลักคิดสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง Significant Principles of Educational Management for Citizenship

สุทธิรักษ์ โรจนหัสติน*, เรชา ชูสุวรรณ, และ เอกกรินทร์ สังข์ทอง
Suttiruk Rochanahasdin*, Recha Choosuwan, and Ekkarin Sungtong

ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
Department of Educational Administration, Faculty of Education Prince of Songkla University, Pattani Campus

*ติดต่อผู้เขียน thiruk_19@hotmail.com

ส่งบทความ 2 กุมภาพันธ์ 2559 | แก้ไข 15 เมษายน 2559 | ตอรับ 19 เมษายน 2559 | เผยแพร่ 30 มีนาคม 2560

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีความรอบรู้ในวิทยาการต่างๆ และเป็นกระบวนการพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรับผิดชอบ มีเหตุผล มีความตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพ มีระเบียบวินัย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และเข้าใจต่อบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ เพื่อให้ผู้ที่ผ่านการศึกษามีความรู้ที่นำไปประยุกต์ใช้พัฒนาตนเอง พัฒนาสังคมและพัฒนาประเทศชาติให้เจริญยิ่งขึ้น

ปัจจุบันการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในสถานศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ อาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเป็นพลเมืองและเป็นกลไกสำคัญในการเตรียมพลเมืองให้เป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพในอนาคต ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ศึกษานิเทศก์และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ แนวคิดและยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อที่จะช่วยกันสร้างคนไทยให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและเป็นพลเมืองที่ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติต่อไป

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมือง, การจัดการศึกษา

Abstract

Educational management for citizenship is a process of human development to be knowledgeable in various science and it is also a process that make people to be a better person, with morality, responsibility, rationality, awareness of the liberty and rights, be a virtue disciplined, concentrate on the common interests over personal gain, and understand their role as citizens of the country. So that the people who was educated can use the knowledge to improve themselves and contribute to the social and national development.

Now educational management in order to enhance citizenship in schools is necessary as it is a good starting point of citizenship development and it is an important process to prepare people to be an effective citizen. Therefore, the management of education to create effective citizen is the responsibility of administrators, school directors, teachers, professors and all those involved to understand about the principles, concepts and strategies towards educational management for citizenship in order to strengthen the Thai people to be a good and effective citizen who can make a positive contribution to the country.

Keywords: citizenship, educational management

บทนำ

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมไทยในอดีตเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดเป็นแบบระบบเครือญาติเกิดความผูกพัน ห่วงใยดูแลทุกข์สุขกัน เป็นสายสัมพันธ์อันเหนียวแน่น มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและญาติผู้ใหญ่ มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รักความสงบอยู่ร่วมกันอย่าง

สมานฉันท์ มีความสมัครสมานสามัคคี มีน้ำใจรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ประชาชนยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา มีประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถร่วมมือกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้โดยอาศัยความร่วมมือของคนภายในชุมชน สังคมจึงไม่มี

ปัญหาความขัดแย้ง ประชาชนเคารพกฎหมายถึงแม้จะมีความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายค่อนข้างน้อย ซึ่งส่งผลให้บ้านเมืองมีความสงบสุข แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้ลดน้อยลงไป โดยคนไทยในปัจจุบันมีค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุและความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี นิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย ยกย่องคนรวยโดยไม่คำนึงถึงจะร่ำรวยมาได้โดยวิธีใด เกิดการแข่งขันเอาเปรียบ ไม่คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม คนขาดน้ำใจที่จะช่วยเหลือกัน ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ความเสื่อมทางด้านจิตใจที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายและยิ่งเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมการเมืองการปกครองที่มีความซับซ้อนมากกว่าเดิมหลายเท่าตัว และคนไทยไม่สามารถปรับตัวและรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น จึงส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยก่อให้เกิดปัญหาในระดับประเทศต่างๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ปัญหาการก่อการร้าย ปัญหาความแตกแยกของประชาชนภายในประเทศ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้กลายเป็นวิกฤติปัญหาเรื้อรังที่หาทางแก้ไม่ได้และความเสื่อมทางด้านศีลธรรมจึงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมายและนับวันปัญหาดังกล่าวยิ่งมีความรุนแรงมากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555) ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ และทำให้การพัฒนาประเทศด้านอื่นๆ เป็นไปด้วยความยากลำบาก ซึ่งผู้ที่มีส่วนร่วมทุกฝ่ายต่างพยายามที่จะหาวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ให้หมดไป และสิ่งหนึ่งที่จะช่วยทำให้สังคมไทยมีความสุขและมีสันติสุขได้ คือ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย มีหลักประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตและดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556) โดยจะต้องยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ซึ่งความเป็นพลเมืองที่ดีไม่ได้เฉพาะแต่การรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่ตนเองมีเท่านั้น แต่ต้องหันมาสนใจในเรื่องของการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุข มีอิสระที่กระทำใดๆ ภายใต้ขอบเขตกฎหมายโดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เลิศพร อุดมพงษ์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่าแนวคิดในการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนเป็นเรื่องที่แทบทุกประเทศในโลกพยายามผลักดันให้เกิดขึ้นและให้ความสำคัญมาโดยตลอด เพราะต่างตระหนักถึงความจำเป็นและคุณค่าของความเป็นพลเมืองดีที่จะเป็นเครื่องมือนำพาประเทศให้อยู่รอดและก้าวพ้นวิกฤติการณ์ต่างๆ ได้เป็น

อย่างดี รวมทั้งเมื่อประชาชนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพแล้ว ย่อมส่งผลดีต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพ และนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดรากฐานของสังคมที่เข้มแข็ง

เมื่อสังคมโลกและสังคมไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเข้าสู่ระบบการศึกษาในทุกๆ ระดับตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา โดยให้มีการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย โดยสถานศึกษามีหน้าที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองดี ใจตนเองและผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชน มีความเชื่อและค่านิยมประชาธิปไตย ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี สร้างประโยชน์ต่อสาธารณะและส่วนรวม มีทักษะความคิดที่มีการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (วลัย พานิช, 2543) โดยท้ายที่สุดมีความคาดหวังว่าการจัดการศึกษาจะช่วยสร้างความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนและสามารถช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม สร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพและนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดรากฐานที่เข้มแข็งของสังคมไทยต่อไป

บทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของความเป็นพลเมือง แนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง รวมทั้งยุทธศาสตร์และแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้เข้าใจและเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง และผู้เขียนมีความหวังว่าบทความนี้อาจเป็นหนึ่งช่องทางที่สามารถจุดประกายกระแสของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนของประเทศไทย

■ ความหมายของความเป็นพลเมือง

จากกระแสของการให้ความสำคัญของความเป็นพลเมืองของประชาชนที่หลายฝ่ายคาดหวังว่าจะสามารถช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ของประเทศได้นั้น แต่ก็ยังมีหลายคนที่ยังไม่เข้าใจในความหมายของคำว่าพลเมือง ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของพลเมืองว่ามีความหมายว่าอย่างไร พลเมืองตามราชบัณฑิตยสถาน (2556) หมายถึง ประชาชน ราษฎร และชาวประเทศ สำหรับ วรากรณ์ สามโกเศศ (2554) ได้ให้ความหมายของความเป็นพลเมืองไว้ว่า การเป็นคนที่ได้รับผิดชอบได้ด้วยตนเอง มีความสำนึกในสันติวิธี มีการยอมรับความ

คิดเห็นของผู้อื่น และ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ได้อธิบายความเป็นพลเมืองของระบอบประชาธิปไตยไว้ว่า การที่สมาชิกมีอิสรภาพควบคู่กับความรับผิดชอบและมีอิสรเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ สำหรับแนวคิดของปลินธู เพ็ชรฤทธิ์ (2550) ให้คำจำกัดความของ พลเมืองดี หมายถึง การที่บุคคล มีพฤติกรรมที่เหมาะสมตามสภาพบริบททางสังคม และทำประโยชน์ให้แก่สังคม ได้แก่ การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง ครอบครัว ชุมชน รวมถึงประเทศชาติ เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ตลอดจนเป็นบุคคลที่มีจิตสำนึกในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า พัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีพฤติกรรมดี มีจิตใจดี มีความรับผิดชอบ รักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุข และ Print (2008) ได้กล่าวถึงความหมายของความเป็นพลเมือง สรุปดังนี้ 1) ความเป็นพลเมือง คือ การมีสถานภาพที่ถูกต้องตามกฎหมาย (legal status) ในการมีสิทธิ และความรับผิดชอบในระบอบประชาธิปไตย 2) ความเป็นพลเมือง คือ การเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง (active participation) ในโครงสร้างและกระบวนการทางสังคม และ 3) ความเป็นพลเมือง คือ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกคนในระบอบประชาธิปไตยที่คำนึงถึงความยุติธรรมในสังคม ป้องกันการกีดกัน และการกดขี่ สำหรับ Faulks (2000) ได้อธิบายความหมายของคำว่าพลเมืองไว้ว่า การเป็นสมาชิกของสังคมที่ประกอบด้วยสิทธิ ความรับผิดชอบ และหน้าที่ ที่แสดงออกถึงความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรมและความมีอิสรภาพ นอกจากนี้ Pancer (2015) ให้ความหมายของคำว่า พลเมือง หมายถึง บุคคลที่มีสถานะที่ขอบด้วยกฎหมาย ซึ่งประกอบไปด้วยสิทธิและโอกาส และเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อประเทศ แต่ทั้งนี้คำว่า พลเมือง มีความหมายที่แตกต่างจากคำว่า ประชาชน โดยประชาชน หมายถึง คนทั่วไปของประเทศ ส่วนคำว่า พลเมือง หมายถึง หมู่คนที่หนึ่งของประเทศใดประเทศหนึ่งซึ่งเป็นกำลังของประเทศในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การทหาร และเป็นผู้ที่กระตือรือร้นในการรักษาสิทธิต่างๆ รวมทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมือง (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555)

จากความหมายของคำว่าพลเมืองที่นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า พลเมือง หมายถึง ผู้ที่เป็นสมาชิกของประเทศ เป็นกำลังของบ้านเมือง มีความตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพ หน้าที่และความรับผิดชอบไปพร้อมๆ กัน เป็นผู้มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักแสวงหาความรู้ มีเหตุผล มีความตื่นตัว มีจิตอาสา มีความตื่นตัวต่อปัญหาของส่วนรวม และพร้อมที่จะลงมือกระทำการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างความเจริญแก่ชาติบ้านเมืองโดยไม่ต้องมีการร้องขอ ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ส่งเสริมการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

■ ลักษณะของความเป็นพลเมือง

ความเป็นพลเมืองของประชาชนเป็นสิ่งที่สังคมต้องการ ลักษณะของความเป็นพลเมืองมีผู้กล่าวไว้หลายท่าน ได้แก่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2553) ได้อธิบายถึงลักษณะพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยว่าพลเมืองที่ดีจะปฏิเสธระบบอุปถัมภ์ และพลเมืองเหล่านี้จะรวมตัวกันกลายเป็นสังคมพลเมืองที่ประชาชนใส่ใจในความเป็นไปและปัญหาของประเทศ จึงได้สรุปลักษณะพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยไว้ 6 ประการ ดังนี้ 1) มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ 2) เห็นคนเท่าเทียมกัน 3) ยอมรับความแตกต่าง 4) เคารพสิทธิผู้อื่น 5) รับผิดชอบต่อสังคม 6) เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม และพลเมืองดีมีหน้าที่ที่ต้องสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ สำหรับ วรากรณ์ สามโกเศศ (2554) ได้กล่าวว่าความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย เคารพกฎหมาย เคารพความเสมอภาค เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพและยอมรับความแตกต่าง ใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ ตระหนักและรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ซึ่ง วิชัย ภูโยธิน, สุคนธ์ สินธพานนท์, พิวรรษา นภารัตน์, และ ดิษยา กุศลภูษณงค์ (2552) ได้กล่าวว่าพลเมืองดีถูกนำมากำหนดในคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในบริบทของสังคมที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยไว้ดังนี้ 1) เคารพกฎหมาย บ้านเมืองและปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของสังคม 2) เป็นผู้ไม่เหตุผลและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 3) ยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ 4) เป็นผู้มีความใจประชาธิปไตยและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 5) เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น 6) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ชุมชน ประเทศชาติ 7) มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง การปกครอง 8) มีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม 9) มีคุณธรรมและจริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรม Westheimer และ Kahne (2004) ได้กำหนดลักษณะของพลเมืองที่ดีไว้ 3 กลุ่มด้วยกัน ประกอบด้วย 1) พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ 2) พลเมืองที่มีส่วนร่วม และ 3) พลเมืองที่มุ่งเน้นความยุติธรรม นอกจากนั้น lan, lan, และ Shirley (1999) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Good Citizenship and Education Provision โดยการสอบถามครูในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี พบว่าคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีมีดังนี้ 1) คุณลักษณะทางสังคม เช่น ตระหนักและเห็นใจในสวัสดิภาพของผู้อื่น มีพฤติกรรมที่มี

คุณธรรม และมีความอดทนในความแตกต่างที่เกิดขึ้นในสังคม 2) คุณลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการอนุรักษ์และเชิดชูในกฎเกณฑ์ เช่น ยอมรับในสิทธิอำนาจในทางกฎหมาย ยอมรับในความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายและมีความรักชาติ และ 3) คุณลักษณะด้านความรู้ เช่น มีความรู้เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง สังคมนานาชาติ มีความสามารถในการตั้งคำถาม และการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

จากประเด็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชาติ ได้ดังนี้ 1) คุณลักษณะด้านทักษะพื้นฐานที่เน้นการเป็นผู้หาความรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล สนใจในข่าวสารและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและสามารถรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การเป็นผู้มีวิจรรย์ญาณในการแยกแยะความรู้ผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ รู้สิ่งที่ควรกระทำบนพื้นฐานของความถูกต้อง รู้จักรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ มีความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ภูมิใจในความเป็นไทย ดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรม 2) คุณลักษณะด้านสังคม และความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง การเป็นผู้มีความสามัคคีและมีวินัย มีความถูกต้องและยุติธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ของสังคม สนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง รู้และเข้าใจสิทธิของตนเองในระบอบประชาธิปไตย มีความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย รู้และเข้าใจกฎหมายต่างๆ ของบ้านเมือง

■ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่ช่วยให้เยาวชนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองเพื่อเตรียมตัวที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นพลเมืองดีของชาติในอนาคต สอดคล้องกับที่ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2548) ได้กล่าวว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เป็นการให้นักเรียนได้มีเครื่องมือสำหรับเตรียมตัวเป็นพลเมืองดี เพื่อเตรียมให้นักเรียนได้มีบทบาท มีส่วนร่วมรับผิดชอบสังคมเมื่อเขาโตเป็นผู้ใหญ่ สำหรับสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2556) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการพัฒนาศักยภาพประชาชนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้ดี มีความรับผิดชอบ ตระหนักในบทบาทหน้าที่ มีคุณลักษณะและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุดในการปกครองประเทศ และ Banks (1997) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไว้ว่าเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และลักษณะนิสัยที่สามารถเชื่อมโยงกับการดำรงชีวิต

ของนักเรียน สำหรับ Petrovic และ Kuntz (2014) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกกล่าวไว้ว่าเป็นการเรียนรู้เพื่อการมีส่วนร่วมทางสังคม และทำประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมกับชีวิตและห่วงใยดูแลสังคมผ่านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการบริการสังคม อีกประเด็นได้กล่าวไว้ว่าเป็นการให้ความรู้ทางการเมืองและการบำเพ็ญประโยชน์โดยผ่านการให้ความรู้ทักษะและการปลูกฝังคุณค่าที่ดี เช่นเดียวกับ Lawton, Cairns, และ Gardner (2000) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไว้ 2 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นแรกกล่าวไว้ว่าเป็นการฝึกอบรมเพื่อความเป็นมาตรฐานและความอยู่ในระเบียบวินัย อีกประเด็นได้กล่าวไว้ว่าเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพลเมืองในอนาคตเพื่อการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตยสำหรับ Gearon และ Ian (2015) ได้กล่าวไว้ว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองหรือวิชาหน้าที่พลเมือง คือ การสอนและการเรียนเกี่ยวกับสังคมร่วมสมัย (contemporary society) เพื่อพัฒนาความเข้าใจ สนับสนุนการปฏิบัติ (action) รวมทั้งมีการสะท้อนและส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย หรืออาจสรุปได้ว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง คือ การจัดการให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ เพื่อเตรียมบุคคลเหล่านั้นให้แสดงบทบาทหน้าที่อย่างเต็มที่และเข้มแข็งในสังคม

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้นสรุปความหมายของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองได้ว่า เป็นกระบวนการที่พัฒนาประชาชนโดยการให้ความรู้ความเข้าใจ และทักษะของการเป็นพลเมืองดี รวมทั้งการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดี และผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นก็คือประชาชนได้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่และสิทธิของตนเองในฐานะพลเมืองดีที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับประเทศชาติ

■ ความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

เนื่องจากพลเมืองเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม ดังนั้นการสร้างความเป็นพลเมือง จึงนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ในปัจจุบันปัญหาของประเทศที่เกิดจากการไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน การชุมนุมทางการเมืองที่รุนแรงสิทธิมนุษยชนหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนที่นำไปสู่ความรุนแรงและความแตกแยก สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชน ดังจะเห็นความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองที่มีผู้กล่าวไว้ดังนี้ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2548) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความเป็นพลเมืองไว้ว่าทำให้ประชาชนมีความสามารถที่มองปัญหาและแก้ปัญหาได้ในฐานะ

ของคนในสังคมโลกาภิวัตน์ มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีความรับผิดชอบหน้าที่และบทบาทของตนเอง มีความสามารถที่จะเข้าใจยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีความสามารถที่คิดในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ (critical way) และคิดอย่างเป็นระบบ มีเจตนาธรรมที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งใดๆ ด้วยสันติวิธี มีเจตนาธรรมที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคให้เอื้อต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การที่สมาชิกในสังคมรู้จักปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ย่อมเกิดผลดีต่อสังคมและประเทศ ดังนี้ 1) ทำให้สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาไปอย่างมั่นคงเพราะการที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลาย และมีเหตุผลในงานหรือโครงการต่างๆ ทั้งในระดับชุมชนถึงระดับประเทศตลอดจนเปิดโอกาสให้คนที่มีความรู้ความสามารถได้ร่วมกันทำงาน ย่อมส่งผลให้การทำงานและผลงานนั้นมีประสิทธิภาพ 2) เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะเมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกันย่อมมีความผูกพัน ร่วมแรงร่วมใจในการทำงานทั้งปวงให้บรรลุเป้าหมายได้ 3) สังคมมีความเป็นระเบียบ สงบเรียบร้อย เพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบกติกาของสังคม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ทุกคนยอมรับ 4) สังคมมีความเป็นธรรม สมาชิกทุกคนได้รับสิทธิหน้าที่ที่เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน ตามกฎหมาย ทำให้สมาชิกทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม 5) สมาชิกในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจต่อกันโดยยึดหลักศีลธรรมเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อกันตามวิถีประชาธิปไตย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555) และ Banks (1997) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองไว้ว่า จะช่วยให้นักเรียนทุกคนได้รับความรู้ คุณค่าที่ติงามและทักษะในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่หลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายวัฒนธรรม และทำให้สามารถสร้างข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน เพื่อสร้างเป็นสังคม ประเทศ และโลกของคุณธรรมและความยุติธรรม ความสำคัญของความเป็นพลเมืองทำให้สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาไปอย่างมั่นคง เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ สังคมมีความเป็นระเบียบสงบเรียบร้อย สังคมมีความเป็นธรรม สมาชิกทุกคนได้รับสิทธิเสรีภาพด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทำให้สมาชิกมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจต่อกัน สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, ชุมพล อนุพัฒนาศิลป์, สิริยา รัตน์ช่วย, และ อรุณฉัตร คุรุวานิชย์ (2553) กล่าวว่าสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้กับเยาวชนเป็นหน้าที่โดยตรงของสถาบันการศึกษา โดยสถานศึกษาต้องแสดงบทบาทสำคัญในการเรียนการสอนเรื่องค่านิยม ทักษะคิด ความรู้ และทักษะให้กับนักเรียน การบ่มเพาะให้เคารพหน้าที่ในบรรทัดฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีหลักการตัดสินใจ

ในฐานะบุคคลหรือในฐานะกลุ่ม เคารพในสิทธิของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมทางสังคมการเมืองเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

สรุปได้ว่าความเป็นพลเมืองมีความสำคัญซึ่งเป็นฐานรากของการสร้างสรรค์สังคมที่สงบสุข โดยการสร้างพลเมืองให้เป็นพลเมืองที่มีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเอง และรับผิดชอบต่อสังคม เคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง มีจิตสาธารณะ ตื่นตัวในการสร้างความเจริญให้แก่บ้านเมือง มีความรักและความสามัคคีต่อกัน แสดงออกซึ่งบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องตามเจตนาธรรมของรัฐธรรมนูญ ประชาชนที่มีความคิดความเชื่อที่ต่างกักันสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปราศจากความรุนแรงภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศชาติมีความมั่นคง เกิดความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ สังคม และประเทศชาติก็จะมีแต่ความสงบสุขและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง จึงเป็นภารกิจสำคัญที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องประสานความร่วมมือกับทุกฝ่ายตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อส่งเสริมและสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนให้จงได้

■ จุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย

การศึกษานับเป็นพื้นฐานของการสร้างคนและพัฒนาประเทศ เพราะเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศชาติ และในการพัฒนาคนเพื่อให้เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศก็จะต้องอาศัยการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในการเตรียมความพร้อมให้แก่เยาวชนในประเทศนั้นๆ มีความรู้ ทักษะ มีจิตสำนึก และตระหนักในคุณค่า มีความรับผิดชอบต่อในฐานะพลเมือง การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศไทยได้มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องโดย เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช 2475 ความคิดเรื่องการศึกษากับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองปรากฏชัดเจนมากขึ้น โดยรัฐใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ในการประพฤติปฏิบัติให้แก่พลเมืองของประเทศ ซึ่งรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2475 ได้มุ่งพัฒนาประเทศโดยการอบรมพลเมืองให้รู้จักและเข้าใจระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญอย่างจริงจัง แนวความคิดเช่นนี้ปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2475 ซึ่งเป็นแผนการศึกษาฉบับแรกที่ประกาศใช้ โดยคณะเปลี่ยนแปลงการปกครองได้กำหนดเป็นความมุ่งหมายการศึกษาโดยเป็นแนวความคิดของการปรับ

การศึกษาเพื่อทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ หลังจากนั้นในแผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2479 ซึ่งมีสาระสำคัญของจุดมุ่งหมายทั่วไปที่น่าสนใจ คือ ให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้เต็มที่ทั้งสายสามัญศึกษาและอาชีวศึกษา ต่อมาในแผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2494 โดยมีความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่ต้องการให้พลเมืองได้รับการศึกษาพอเหมาะกับอัตราภาพ เป็นพลเมืองดี มีร่างกายแข็งแรง อนามัยสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถประกอบอาชีพ และจิตเป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้ได้กำหนดกรอบการจัดการศึกษาให้ชัดเจนขึ้นโดยปรับให้การศึกษารอบคลุมทั้ง 4 ด้าน เพื่อประกอบกันเป็นองค์ 4 ทิศทางการศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางการจัดลักษณะเดียวกับทางตะวันตกที่วางกรอบ การศึกษา 4 ลักษณะ คือ พุทธิศึกษา (head education) จริยศึกษา (heart education) พลศึกษา (health education) และหัตถศึกษา (hand education) ต่อมาแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 โดยมีความมุ่งหมายของการศึกษา คือ รัฐมุ่งให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่อัตราภาพเพื่อเป็นพลเมืองดีมีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ สุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย (ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี, 2548) การจัดการศึกษานั้นและสนองความต้องการของสังคมและบุคคล และที่สำคัญที่ถือได้ว่าได้นำเนื้อหาสาระเรื่องหน้าที่พลเมืองมาบรรจุไว้ในหลักสูตรอย่างชัดเจน ตั้งแต่หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503 เป็นหลักสูตรสำหรับการจัดการเรียนการสอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 เนื้อหาเรื่องหน้าที่พลเมืองถูกจัดอยู่ในหมวดสังคมศึกษาที่มีรายการสอน 6 เรื่อง และเรื่องหน้าที่พลเมืองก็เป็นหนึ่งในรายการสอนนั้น โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในทางที่ชอบต่อโรงเรียน ชุมชน และชาติ รวมทั้งเรื่องสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2516) สำหรับหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 ได้บรรจุเนื้อหาเรื่องหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมไว้ในหมวดสังคมศึกษา โดยให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนเรื่องหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ทั้ง 3 ระดับชั้นของระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2514) จะเห็นว่าในช่วงของหลักสูตร พุทธศักราช 2503 ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องหน้าที่พลเมืองโดยเน้นในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด ต่อมาในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีการจัดเนื้อหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เนื้อหาที่จัดการเรียนการสอนถูกแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มทักษะ 2) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต 3) กลุ่มสร้าง

เสริมลักษณะนิสัย 4) กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ และ 5) กลุ่มประสบการณ์พิเศษ สำหรับเนื้อหาเรื่องหน้าที่พลเมือง ถูกบรรจุอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งจะกล่าวถึงถึงลักษณะความเป็นพลเมืองโดยทั่วไป เช่น เกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองไทยที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของพลเมืองไทย เห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมือง มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ต่อมาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และหลักสูตรการแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีลักษณะเนื้อหาการเรียนรู้ที่เหมือนกัน คือประกอบด้วย 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเรื่องของความเป็นพลเมืองนั้นบรรจุไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม โดยเน้นในเรื่องของการเข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม ดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข ซึ่งจะได้เห็นว่าตั้งแต่หลังจากหลักสูตรการศึกษา พุทธศักราช 2503 เป็นต้นมา จนมาถึงหลักสูตรการศึกษาระดับปัจจุบัน เนื้อหาสาระเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองถูกลดความสำคัญลงเป็นแค่ส่วนหนึ่งของรายวิชา ไม่ได้แยกเนื้อหาออกเป็นเอกเทศ และล่าสุดในปี 2557 เกิดปัญหาความแตกแยกภายในประเทศครั้งรุนแรงที่ประชาชนแบ่งแยกออกเป็นฝ่ายต่างๆ จึงทำให้เกิดการยึดอำนาจโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดยการนำของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา คณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. ได้เสนอให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ บรรจุวิชาหน้าที่พลเมือง เข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้กับเด็กและเยาวชน เพื่อเป็นหนึ่งในแนวทางการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติให้เกิดขึ้น และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ได้เห็นสำคัญของวิชาหน้าที่พลเมือง จึงได้กำหนดให้เป็นรายวิชาเพิ่มเติม ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 และให้โรงเรียนทุกโรงเรียนได้สอนรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง โดยมีเวลาเรียนจำนวน 1 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ และนี่เป็นจุดเริ่มต้นใหม่ที่จะให้ทุกฝ่ายทั้งผู้ที่รับผิดชอบด้านนโยบาย ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาและครูได้กลับมามองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนที่จะช่วยสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองของประเทศอย่างสมบูรณ์

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่พัฒนาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองได้ปรากฏมายาวนานแล้ว ถึงแม้บางช่วงการจัดการศึกษาเรื่องความเป็นพลเมืองได้ถูกลดความสำคัญลงไปบ้าง แต่ก็ได้มีการพยายามสอดแทรกเนื้อหา

สาระเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองไว้ในหลักสูตรมาโดยตลอด จนกระทั่งปัจจุบันมีการให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประชาชนในชาติอีกครั้ง จึงได้นำรายวิชาหน้าที่พลเมืองมาบรรจุไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา ในรายวิชาเพิ่มเติม ซึ่งมีจุดเน้นของการจัดการศึกษาจะอยู่ที่ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎหมาย มีความรับผิดชอบ ยึดมั่นและมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย การเป็นคนดีตามหลักธรรมของศาสนา มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่งที่มีความหวังว่าจะสามารถเตรียมคนไทยให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติได้ในอนาคต

■ ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้กำหนดเป้าหมายในยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนที่สรุปได้ว่าสถาบันทางสังคมโดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันชุมชน มีบทบาทในการบ่มเพาะและหล่อหลอมเด็ก เยาวชนและคนไทยให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรมอย่างเข้มแข็งมากขึ้น (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2554) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ก็ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ในวิสัยทัศน์ของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 โดยมีเป้าหมาย ดังนี้ 1) เพื่อทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จในประเทศไทย โดยการสร้างพลเมืองที่มีความสามารถในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย 2) เพื่อให้หน่วยงานที่จัดการศึกษาทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่สนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ฝึกสรรพความคิดและเครื่องมือที่สามารถยกระดับเด็ก เยาวชน และประชาชนของประเทศสู่ความเป็นพลเมือง 3) เพื่อให้ประเทศไทยก้าวสู่

ความเป็นสังคมพลเมือง (civil society) หมายถึง ประเทศที่ประกอบด้วยสมาชิกที่ตระหนักในพลังงานของตนเอง และร่วมสร้างสังคมที่เข้มแข็งในมิติต่างๆ อาทิ การเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคง และ 4) เพื่อเตรียมความพร้อมทรัพยากรบุคคลของประเทศในการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียน และประชาคมโลกอย่างสมศักดิ์ศรี และเป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพถาวร ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองซึ่งประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ประกอบด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน มีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1) เร่งให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรในสถานศึกษา ตั้งแต่ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกคน โดยเน้นการเป็นผู้สอนและการเป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนแทนการสอนให้รู้ให้จำแบบดั้งเดิม

2) ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมืองที่เน้นความรู้ในเรื่องรัฐธรรมนูญ และการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้เหลือเท่าที่จำเป็น

3) พัฒนาระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง และความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนเน้นกระบวนการกลุ่มและฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การรับฟังผู้อื่น การเคารพผู้อื่นว่าเสมือนกับตนเอง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาและเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น โดยแยกแยะ “ข้อเท็จจริง” ที่เป็นวัตถุวิสัย (objective) กับ “ความคิดเห็น” ที่เป็นอัตวิสัย (subjective) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ครอบครัวและชุมชน มีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ต้องสร้างหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีทั้งหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองและการศึกษาเรื่องการเมืองในหัวข้อหรือวิชาต่างๆ เช่น รัฐธรรมนูญ นิติรัฐ สิทธิเสรีภาพของประชาชน การเมืองภาคพลเมืองและระบบการเลือกตั้งให้ประชาชนสามารถเลือกเรียนได้

2) เสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

(กศน.) กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ร่วมกันจัดทำหลักสูตรและการอบรมเกี่ยวกับพลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนเพื่อฝึกฝนการเป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และการร่วมกันวิเคราะห์ แก้ปัญหาของท้องถิ่นและชุมชนด้วยการลงมือทำ

3) จัดทำคู่มือการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมืองเพื่อเผยแพร่ความรู้และวิธีการในการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง และการสร้างประชาธิปไตยในครอบครัว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน มีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1) ใช้สื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ตในการรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในเรื่องพลเมืองและคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยเพื่อให้ประชาชนช่วยกันสร้างพลเมืองและพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และร่วมกันแก้ปัญหาของสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

2) รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจัดให้มีรายการโทรทัศน์ในเรื่องพลเมืองสำหรับเยาวชนและมีรายการพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ให้เกิดการตระหนักรู้และการพัฒนาตนเอง

3) จัดให้มีรายการโทรทัศน์สำหรับครูในการเรียนรู้ทักษะเทคนิควิธีการในการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

4) ประสานความร่วมมือกับสมาคมวิชาชีพสื่อสารมวลชน เพิ่มกลไกการดำเนินงาน สื่อสารการตลาดเพื่อสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวให้สื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการสร้างพลเมือง รมรทก็ให้คนไทยมีความเป็นพลเมือง

5) ปลุกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงของหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน

หน่วยงานหลักของกระทรวงศึกษาธิการในการจัดการศึกษาของชาติ ต้องสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่าในการบริหารประเทศทุกระดับได้มีกล่าวถึงการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชาติ ตั้งแต่ระดับนโยบายมาสู่การปฏิบัติ โดยในระดับปฏิบัติได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ที่เป็นแนวทางสำหรับให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ยึดถือปฏิบัติ สำหรับยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

หากผู้ปฏิบัติได้ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ในทุกระดับของการจัดการศึกษาก็จะทำให้ประเทศไทยได้คนไทยรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกำลังของชาติ เป็นพลเมืองที่มีความตระหนักรู้ในพลังของตนเองที่เคารพกติกา ยึดหลักความเสมอภาคเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของประเทศชาติ เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศให้เกิดความสงบร่มเย็น และมีความมั่นคง

■ แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

การสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีนั้น สามารถทำได้โดยให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองและนำแนวคิดความเป็นพลเมืองดีมาใช้ในการดำรงชีวิตได้ ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองนั้นมีรากฐานความคิดมาจาก แนวคิดพลเมืองที่สมบูรณ์ (perfect citizen concept) ธเนศวร์ เจริญเมือง (2548) เสนอแนวคิดสรุปได้ดังนี้ การให้การศึกษแก่ประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ จะต้องให้การศึกษาก่อนตั้งแต่ชั้นอนุบาลและประถมศึกษาที่เป็นการปลูกฝังความดีงามให้แก่เด็ก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Parker (1991, อ้างถึงใน ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548) และ Patrick (2002, อ้างถึงใน ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548) ที่กล่าวว่าเยาวชนไม่สามารถเติบโตมาพร้อมกับความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ได้ด้วยตนเอง ดังนั้นเยาวชนเหล่านี้จึงจำเป็นต้องได้รับการอบรมบ่มเพาะ ปลูกฝังความรู้และสร้างจิตสำนึกในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองทั้งจากโรงเรียนและสังคม

การสร้างพลเมืองโดยใช้การศึกษานั้นได้ผนวกเข้าไปในรัฐธรรมนูญ แผนการศึกษาชาติ มาตรฐานการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (ศักดิ์ชัย นิริญทวี, 2548) การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็นหนึ่งในหน้าที่ของรัฐซึ่งได้ถูกระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 80 ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาเพื่อให้คนไทยมีความเป็นพลเมือง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่ารัฐต้องดำเนินการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่ระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติที่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างให้คนไทยเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังนั้นสามารถผนวกหลักการของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจากรัฐธรรมนูญและแผนการ

ศึกษาแห่งชาติกับแนวคิดการจัดการศึกษาของนักวิชาการได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามรัฐธรรมนูญและแผนการศึกษา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ประชาชนได้รับการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาการศึกษาไทยในประเด็นของการพัฒนาการเรียนการสอนหน้าที่พลเมืองในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการเตรียมพลเมืองของชาติไปสู่การเป็นพลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพ นอกจากจะมีการกำหนดสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแล้ว และเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนา การเรียนการสอนหน้าที่พลเมือง และค่านิยมหลัก 12 ประการ จึงนำมาสู่การกำหนดรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนในเรื่องความเป็นไทย รักชาติ ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความปรองดอง สมานฉันท์ และความมีวินัยในตนเอง เพื่อให้สถานศึกษานำไปจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในหลักสูตรสถานศึกษาตามกรอบความคิดในการพัฒนารายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2557) ได้เสนอแนวปฏิบัติสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนหน้าที่พลเมืองบรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งสรุปได้ว่า ผู้สอนต้องเข้าใจนิทัศน์หรือความคิดรวบยอดสำคัญของรายวิชานี้ นั่นคือ การเข้าใจในจุดเน้นที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ซึ่งวัตถุประสงค์ของรายวิชานี้ต้องการพัฒนา ทักษะ ค่านิยม และคุณลักษณะ ซึ่งสะท้อนด้วยการปฏิบัติ (action) มีการวางแผนการสอน โดยจะต้องเน้นการพัฒนาที่ต่อเนื่องของกระบวนการคิด กระบวนการสืบค้น กระบวนการแก้ปัญหา รวมทั้งกระบวนการพัฒนาค่านิยม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ และการสอนหน้าที่พลเมืองต้องเน้นความเชื่อมโยง หรือความเกี่ยวข้อง คือ การใช้ประเด็นจริง (real issue) ที่เป็นปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับความคิดของคนว่าจะถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี มีคุณค่าหรือไม่มีคุณค่า เพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง มีการลงมือทำ หรือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น แนวทางการจัดการศึกษาแบ่งเป็นระดับชั้นต่างๆ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาซึ่งกำหนดให้โรงเรียนสอนความรู้พื้นฐานเรื่องความเป็นพลเมือง โดยใช้กิจกรรมเป็นช่องทางสอดแทรกเรื่องวิถีประชาธิปไตย และกำหนดให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพลเมือง

ในระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรและให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง ในระดับมัธยมศึกษาให้เรียนรู้เรื่องการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย มุ่งทำประโยชน์ให้แก่สังคม และยึดมั่นวิถีประชาธิปไตย เกิดเป็นกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เช่น ชมรม กลุ่มชุมนุม กิจกรรมการเลือกตั้งกรรมการนักเรียน กิจกรรมค่าย กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ในระดับอุดมศึกษาการเรียนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสามารถกระทำโดยผ่านกลุ่มชุมนุม ชมรม หรือการวางตัวคณะกรรมการนักศึกษา ซึ่งไม่มีรูปแบบและไม่มีการบังคับไว้ในหลักสูตรหรือการเรียนการสอน โดยนักศึกษาเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมด้วยตนเอง สำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในสังคม มุ่งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคม จัดกิจกรรมส่งเสริมการทำงานโดยกระบวนการกลุ่มในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน มีความรับผิดชอบและเสียสละเพื่อส่วนรวม

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองนับเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องเร่งพัฒนาให้เกิดขึ้นกับเยาวชนไทย ซึ่งในระดับประเทศได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นพลเมืองโดยได้มีการกำหนดเป็นนโยบาย กลยุทธ์และแนวปฏิบัติ ทั้งนี้ได้ถูกกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้กล่าวถึงแนวทางและวิธีการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับเยาวชนของประเทศในแต่ละระดับของการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับช่วงวัยของเยาวชน นั้นแสดงให้เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกหน่วยงานมีความต้องการที่จะหาวิธีการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชน โดยมีความหวังว่าพลเมืองของประเทศจะได้ช่วยกันแก้ปัญหาของประเทศให้ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นและพัฒนาประเทศให้เท่าเทียมกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลกได้ในอนาคต

■ บทสรุป

การสร้างความเป็นพลเมืองเป็นการสร้างประชาชนให้มีจิตสาธารณะ รักความเป็นธรรม สำนึกในหน้าที่ที่มีต่อสังคมและเพื่อนมนุษย์ และมีความรู้มากพอที่จะประเมินค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีผลกระทบต่อส่วนรวมอย่างไร เพื่อจะได้เลือกสิ่งที่ดีที่สุดว่าตนควรจะทำอะไรและทำอย่างไร เพื่อสร้างประโยชน์ให้สังคมหรือส่วนรวม ขณะเดียวกันก็มีความกล้ากระทำในสิ่งที่ตนเองเชื่อว่าถูกต้องดีงาม เปิดใจกว้าง โดยพร้อมที่จะพิจารณาความเห็นที่แตกต่างด้วยใจที่เป็นธรรมมากพอที่จะเปลี่ยนความคิดเมื่อได้

รับรู้เหตุผลและข้อเท็จจริงที่ดีกว่า ไม่ใช่มาตรฐานของตนเองในการตัดสินคนอื่นอย่างง่าย ๆ ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และมีความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่อยู่ในบริบทหรือเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายตั้งแต่ผู้ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และครู ในการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา รวมทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ซึ่งจะต้องอาศัยทุกฝ่ายร่วมมือในการจัดการศึกษาตามบทบาทหน้าที่และภาระงานของตนเอง โดยเริ่มต้นที่ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองและการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เช่นความหมายของความเป็นพลเมือง ลักษณะของความเป็นพลเมือง ความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เป็นต้น

ดังนั้นหน่วยงานทางการศึกษาจึงมีความสำคัญในการดำเนินการพัฒนานักเรียนไปสู่ความเป็นพลเมืองผ่านการจัดการเรียนรู้และการจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมความเป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป การจัดการศึกษาสามารถบ่มเพาะลักษณะของความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนได้ อย่างไรก็ตามการก้าวไปสู่การเป็น “พลเมือง” ผู้ที่มีศักดิ์ศรี รู้จักสิทธิ หน้าที่ และตื่นตัวในการทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองและประเทศชาตินั้นก็เป็นที่สามารถฝึกฝนให้เกิดขึ้นได้ แต่ต้องเกิดจากการเรียนรู้ อบรม ฝึกฝน และลงมือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้นการกำหนดเรื่องความเป็นพลเมืองให้เป็นประเด็นสำคัญในระดับชาติที่ทุกภาคส่วนเกิดการตื่นตัวที่มีความต้องการที่จะให้ความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นในประเทศอย่างจริงจัง ถ้าทำได้เช่นนี้ คิดว่าความเป็นพลเมืองในสังคมไทยจะเกิดขึ้นกับประชาชนในอนาคตอย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2514). *หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. 1-2-3) พุทธศักราช 2503* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2516). *หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2553, ธันวาคม 19). การสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000178133>

- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2548). *แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น, สถาบันพระปกเกล้า.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2552). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: Civic education พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปลินธร เพ็ชรฤทธิ์. (2550). *สภาพและปัญหาการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่แก่นักเรียนมัธยมศึกษาของครูสังคมศึกษา (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต)* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554*. กรุงเทพฯ: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.
- เลิศพร อุดมพงษ์. (ม.ป.ป.). การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (civic/citizenship education) ในการส่งเสริมบทบาทของภาคพลเมืองในการเมืองระบบตัวแทน: แนวทางที่ยั่งยืนผ่านประสบการณ์จากต่างประเทศ. สืบค้นจาก http://kpi.ac.th/media/pdf/M8_272.pdf
- วารกรณ์ สามโกเศศ. (2554, มีนาคม 3). การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. *มติชน*. สืบค้นจาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22721&Key=news_research.
- วลัย พานิช. (2543). การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี: มิติจากการศึกษาในประเทศภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. *วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช*. 13(2), 73-78.
- วิชัย ภูโยธิน, สุคนธ์ สินธพานนท์, พิวรรษา นภารัตน์, และ ดิษยา กุศลภณมงคล. (2552). *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-ม.6*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2548). *รายงานการวิจัยเอกสาร การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, ชุมพล อนุพัฒน์ศิลป์, สิริยา รัตนช่วย และ อรุณฉัตร คุรุวานิชย์. (2553). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในประเทศไทย: สถานภาพ ความท้าทาย และข้อเสนอแนะ. สืบค้นจาก http://www.fes-thailand.org/wb/media/Civic20Education%20in%20Thailand_SNogsuan_2010.pdf.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2554). *ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). *พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- _____. (2556). *พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555-2559*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2556). *กรอบแนวคิดหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท เทคนิค อิมเมจ จำกัด.

_____. (2557). *แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

Banks, J. A. (1997). *Educating citizens in a multicultural society*. New York: Teacher College Press.

Faulks, K. (2000). *Citizenship*. London: Routledge.

Gearon, L., & Ian, D. (2015). *Learning to Teach Citizenship in The Secondary School: A companion to school experience*. New York: Routledge.

Ian, D., Ian, G., & Shirley, C. R.. (1999). *Good citizenship and educational provision*. New York: Falmer Press.

Lawton, D., Cairns, J., & Gardner, R. (2000). *Education for citizenship*. Great Britain: Cromwell Press.

Pancer, M. S. (2015). *The psychology of citizenship and civic engagement*. New York: Oxford University Press.

Petrovic, J. E., & Kuntz, A. M. (2014). *Citizenship education around the world: Local contexts and global possibilities*. New York: Routledge.

Print, M. (2008). Education for democratic citizenship in Australia: In *education for citizenship and democracy*. London: Sage Publication.

Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). Educating the “Good” citizen: Political choices and pedagogical goals. *PS: Political Science & Politics*, 37(2), 241-247.